

+

CLARA, Josep. *La Guardia Civil. Espina dorsal de l'Estat espanyol a Catalunya (1844-2018)*. Barcelona: Editorial Base, 2019. 290 pàgs. [15 x 24].

Tot estat, pràcticament des dels orígens de la civilització, s'ha dotat de dues eines bàsiques per assegurar la seva estabilitat i continuïtat: un sistema jurídic que delimita els marges legals per on es poden moure els seus ciutadans/súbdits i, més important encara, una organització armada que pot prendre formes molt diverses: casta militar, mercenaris, exèrcit ciutadà, milícies, etc; que el defensa

alhora d'atacs exteriors i interiors. Curiosament, sovint aquesta força armada sol ser reclutada entre els sectors socialment més febles i problemàtics, fins i tot desclassats; que així passen de ser una possible font de conflicte a esdevenir els màxims defensors del *status quo* vigent. A canvi d'aquesta fidelitat són remunerats econòmicament i lloats socialment. Fet que, literàriament, fou magníficament resumit per l'escriptor de ciència ficció Robert A. Heinlein en la seva obra *Tropes de l'espai*, on descriu una societat militarista i totalitària en què la revolució esdevé impossible perquè s'educa els seus ciutadans més decidits, que podrien esdevenir llops perillosos, perquè actuen com a simples gossos guardians del sistema.

Josep Clara, possiblement l'historiador més prolífic de les terres de Girona, en aquest treball descriu d'una manera breu i detallada (poc més de 178 planes de text i unes setanta d'apèndix documental) el cas concret d'una d'aquestes organitzacions: la Guàrdia Civil, que al llarg dels seus quasi dos segles d'història ha actuat com una mena de guàrdia pretoriana que ha sostingut a les institucions i elits dirigents espanyoles amb una fidelitat de pedra picada. No obstant això, Clara té l'encert de deixar ben clar, des de bon principi, que aquesta fidelitat extrema no és el resultat d'una essència inherent als membres del cos, sinó que és fruit del seu caràcter militar i altament jerarquitzat, la qual cosa els obliga a obeir cegament les ordres superiors siguin quines siguin. Si no seria incompreensible que en unes circumstàncies similars, però en contextos polítics i històrics diferents, actuessin de maneres totalment contradictòries. Per exemple esmenta reiteradament els nombrosos casos de fidelitat a la II República que es produïren dins dels cos, i que sovint es pagaren amb la vida, durant la revolta militar que esclatà el 18 de juliol de 1936.

Estructuralment, el llibre s'organitza en tres apartats, unes breus conclusions i un apèndix documental, que descriurem breument a continuació:

En primer lloc trobem una introducció centrada en l'*Origen i desenvolupament* del cos, que personalment trobo un xic breu, la qual cosa obliga al lector que vol aprofundir en el tema a consultar obres anteriors (citades a nota i a bibliografia), com la ja clàssica *La Guardia Civil y los orígenes del Estado centralista*. En concret, en aquest apartat, podem observar com es creà l'any 1844, just immediatament després del triomf del liberalisme moderat, el qual s'havia fet amb el control en exclusiva del poder polític en foragitar *manu militari* els elements més progressistes del moviment. El resultat d'això fou l'establiment d'un model d'estat econòmicament liberal, políticament conser-

vador i territorialment centralista. Dins d'aquest marc general la Guàrdia Civil passà a substituir a l'Exèrcit, per inadequat, i a la Milícia Nacional, per massa progressista i popular, en el manteniment de l'ordre públic i la protecció de persones i, sobretot, propietats. Curiosament a Catalunya, malgrat ser un territori especialment conflictiu, s'introduí de manera lenta i progressiva a causa de la manca d'aquartermaments on instal·lar els membres del nou cos i al fet que ja existien d'altres organitzacions paramilitars que exercien aquestes funcions: com eren els mossos d'esquadra. De fet, el cos no es consolidà al nostre país fins a l'arribada del règim caciquista de la Restauració, que l'emprà àmpliament per enfrontar-se amb els diversos conflictes polítics i socials que el sacsejaren de manera cada cop més sovintejada. Aquest ús com a eina repressora només tingué una frenada puntual durant la breu República espanyola. El franquisme en canvi, a més de purgar violentament el cos, accentuà el seu caràcter repressiu, que no desaparegué ni durant la Transició, atès que les elits que la pilotaven – en bona part procedents dels quadres de la dictadura– necessitaven disposar d'unes forces de seguretat fidels i preparades, però que per motius d'imatge interior i exterior no podien pertànyer obertament a l'Exèrcit, que els asseguressin el control del procés.

Tot seguit trobem un apartat dedicat al *Desplegament i replegament* del cos a Catalunya. Aquí l'autor estudia com, inicialment, el cos situà els seus destacaments al llarg de les grans vies de comunicació i, en una segona fase, s'instal·laren a les capitals de partit judicial i poblacions rurals de l'interior del país. El resultat fou l'establiment d'una xarxa que permetia establir un fort control territorial i social, sobretot en llocs amb una nombrosa població obrera. Aquest control, inicialment, serà precari però al llarg del segle XX s'anà reforçant, sobretot amb el triomf del règim feixista del general Franco. A partir dels anys seixanta, com a conseqüència dels canvis demogràfics, socials i polítics que tingueren lloc, per exemple la institucionalització del cos de Mossos d'Esquadra com policia pròpia de Catalunya, es produí un cert replegament, tant en nombre de posts com d'efectius. No obstant això, tal com s'ha evidenciat aquests darrers temps, si bé la Guàrdia Civil no és gaire visible tampoc és residual i manté importants competències sota el seu control.

Pel que fa al tercer apartat, possiblement el més interessant del treball, se centra en la *Guàrdia civil, Catalunya i catalanisme*. En aquest es remarca el fet que aquest cos és una de les imatges més icòniques del centralisme i de la repressió social i nacional, de manera que sovint s'ha vist com la veritable representació de l'Estat espanyol al territori, més que no pas l'ensenyament o l'administració, com ha succeït en d'altres països de tradició centralista com Itàlia o França. Un fet que ha tingut gran importància en aquesta percepció ha estat l'origen aliè al país dels seus membres. Curiosament, això no ha estat el resultat d'una decisió política sinó el d'una mancança. Inicialment es pretenia que una bona part dels números del cos destinats a Catalunya en fossin originaris, per tenir un millor control i coneixement d'un territori que era vist quasi com un país estranger pels governants madrilenys. Malauradament, la manca de reclutes locals –els catalans en tenir d'altres opcions laborals defugiren majoritàriament aquesta opció– impedí consolidar aquesta font de reclutament. En conseqüència, calgué recórrer

a gent d'altres contrades de l'Estat per omplir els seus rengles a Catalunya. No obstant això, alguns catalans també en formaren part, com es demostra de manera fefaent mitjançant un seguit de breus i interessants biografies. Finalment, el treball es clou amb unes breus conclusions i amb un llarg apèndix documental, potser un xic excessiu en una obra que pretén ser de divulgació.

En definitiva, a través d'aquestes pàgines el Dr. Clara ens mostra com la Guàrdia Civil fou, i és, un cos altament militaritzat creat amb la intenció d'exercir unes funcions policials que l'Exèrcit ja no podia desenvolupar, però amb la mateixa contundència. És a dir, una eina més de les moltes que empraren les oligarquies espanyoles per imposar un nou model d'Estat espanyol que naixia amb nombrosos detractors, els quals calia sotmetre i controlar. I, precisament, ha estat la seva eficàcia provada allò que ha permès la seva continuïtat, atès que sempre ha estat útil pels governants comptar amb un cos, teòricament civil, per aturar i reprimir qualsevol mena de dissidència com, per desgracia, hem pogut comprovar darrerament a Catalunya.

LLUÍS BUSCATÓ I SOMOZA

(Doctor en Història. Servei de Restauració
de Monuments de la Diputació de Girona)

Traducción de la reseña anterior:

Todo estado, prácticamente desde los orígenes de la civilización, se ha dotado de dos herramientas básicas para asegurar su estabilidad y continuidad: un sistema jurídico que delimita los márgenes legales en los que se pueden mover sus ciudadanos/súbditos y, más importante aún, una organización armada que puede tomar formas muy diversas: casta militar, mercenarios, ejército ciudadano, milicias, etc.; que lo defiende a la vez de los ataques exteriores e interiores. Curiosamente, a menudo esta fuerza armada suele ser reclutada entre los sectores socialmente más débiles y problemáticos, incluso desclasados; que con ello pueden llegar a ser una posible fuente de conflicto al convertirse en los máximos defensores del *status quo* vigente. A cambio de esta fidelidad son compensados económicamente y alabados socialmente. Hecho que, literariamente, fue magníficamente resumido por el escritor de ciencia ficción Robert A. Heinlein en su obra *Tropas del espacio*, donde describe una sociedad militarista y totalitaria, en la que la revolución resulta imposible porque se educa a sus ciudadanos más decididos para que se conviertan en lobos peligrosos, para que actúen como simples perros guardianes del sistema.

Josep Clara, posiblemente el historiador más prolífico de las tierras gerundenses, en este trabajo describe de un modo breve y detallado (poco más de 178 páginas de texto y unas setenta de apéndice documental), el caso concreto de una de estas organizaciones: la Guardia Civil, que a lo largo de sus casi dos siglos de historia ha actuado como si se tratara de una guardia pretoriana que ha sostenido a las instituciones y elites dirigentes españolas con una fidelidad de piedra picada. No obstante, Clara acertadamente deja claro, desde un principio, que esta fidelidad extrema no es el resultado de una esencia inherente a los miembros del cuerpo, sino que es fruto de su carácter militar y altamente jerarquizado, lo cual les obliga a obedecer ciegamente las órdenes superiores sean cuáles sean. Si no, sería incomprensible que en unas circunstancias similares, aunque en contextos políticos e históricos distintos, actuasen de modo totalmente contradictorio. Por ejemplo menciona reiteradamente los numerosos casos de fidelidad a la II República que se produjeron dentro del cuerpo, y que a menudo se pagaron con la vida, durante la revuelta militar que estalló el 18 de julio de 1936.

El libro se organiza estructuralmente en tres apartados. unas breves conclusiones y un apéndice documental, que describiremos brevemente a continuación.

En primer lugar, encontramos una introducción centrada en el *Origen y desarrollo* del cuerpo, que personalmente encuentro un poco breve, lo cual obliga al lector que quiere profundizar en el tema a consultar obras anteriores (citadas en la nota y la bibliografía), con la ya clásica *La Guardia Civil y los orígenes del Estado centralista*. En concreto, en este apartado, podemos observar como se creó en el año 1844, justo inmediatamente después del triunfo del liberalismo moderado, el cual se había hecho con el control en exclusiva del poder político al foragitar *manu militari* los elementos más progressistas del movimiento. El resultado de esto fue el establecimiento de un modelo de estado económicamente liberal, políticamente conservador y territorialmente centralista. Dentro de dicho marco general la Guardia Civil paso a substituir al Ejército, por inadecuado, y a la Milicia Nacional, por demasiado progressista y popular, en el mantenimiento del orden público y la protección de personas y, sobre todo, propiedades. Curiosamente en Cataluña, a pesar de ser un territorio especialmente conflictivo, se introdujo de un modo lento y progresivo a causa de la carencia de acuartelamiento en los que instalar los miembros del nuevo cuerpo y al hecho de que ya existían otras organizaciones paramilitares que ejercían estas funciones: como eran los Mossos d'Esquadra. De hecho, el cuerpo no se consolidó en nuestro país hasta la llegada del régimen caciquista de la Restauración, que lo empleó ámpliamente para enfrentarse con los diversos conflictos políticos y sociales que le sacudieron de manera cada vez más frecuente. Este uso como herramienta represora solo tuvo un freno puntual durante la breve República española. El franquismo, en cambio, además de purgar violentamente el cuerpo, acentuó su carácter represivo, que no desapareció ni durante la Transición, dado que las elites que la pilotaban -en buena parte procedentes de los cuadros de la dictadura- necesitaban disponer de unas fuerzas

de seguridad fieles y preparadas, pero que por motivos de imagen interior y exterior no podía pertenecer abiertamente al Ejército, que les asegurase el control del proceso.

A continuación se encuentra un apartado dedicado al *Desplegamiento y repliegue* del cuerpo en Cataluña. Aquí el autor estudia como, inicialmente, el cuerpo situó sus destacamentos a lo largo de las grandes vías de comunicación y, en una segunda fase, se instalaron en las capitales del partido judicial y poblaciones rurales del interior del país. El resultado fue el establecimiento de una red que permitía establecer un fuerte control territorial y social, sobre todo en lugares con una numerosa población obrera. Este control, inicialmente, sería precario pero a lo largo del siglo XX se fue reforzando, sobre todo con el triunfo del régimen fascista del general Franco. A partir de los años sesenta, como consecuencia de los cambios demográficos, sociales y políticos que tuvieron lugar, por ejemplo la institucionalización del cuerpo de Mossos d'Esquadra como policía propia de Cataluña, se produjo un cierto repliegue, tanto en nombre de "posts" como de efectivas. No obstante, tal y como se ha evidenciado en estos últimos tiempos, si bien la Guardia Civil no es demasiado visible tampoco es residual y mantiene importantes competencias bajo su control.

En cuanto al tercer apartado, posiblemente el más interesante del trabajo, se centra en la *Guardia Civil, Cataluña y el catalanismo*. En este se remarca el hecho que este cuerpo es una de las imágenes más icónicas del centralismo y de la represión social y nacional, de modo que a menudo se ha visto como la verdadera representación del Estado español en el territorio, más que la enseñanza o la administración, como ha sucedido en otros países de tradición centralista como Italia o Francia. Un hecho que ha tenido gran importancia en esta percepción ha sido el origen ajeno al país de sus miembros. Curiosamente, este no ha sido el resultado de una decisión política sino de una carencia. Inicialmente se pretendía que una buena parte de los miembros del cuerpo destinados a Cataluña fueran originarios de allí, para tener un mayor control y conocimiento de un territorio que era visto casi como un país extranjero por los gobernantes madrileños. Desgraciadamente, la escasez de reclutas locales –los catalanes al tener otras opciones laborales rechazaron mayoritariamente esta opción- impidió consolidar esta fuente de reclutamiento. En consecuencia, se tuvo que recurrir a gente de otras partes del Estado para llenar sus filas en Cataluña. No obstante, algunos catalanes también formaron parte del grupo, como se demuestra de manera fehaciente mediante una serie de breves e interesantes biografías. Finalmente, el trabajo concluye con unas breves conclusiones y un largo apéndice documental, tal vez un poco excesivo en una obra que pretende ser de divulgación.

En definitiva, a través de estas páginas el Dr. Clara nos muestra como la Guardia Civil fue, y es, un cuerpo altamente militarizado creado con la intención de ejercer unas funciones policiales que el Ejército ya no podía desarrollar, pero con la misma contundencia. Es decir, una herramienta más de las muchas que emplearon las oligarquías españolas para imponer un nuevo modelo de Estado español que nacía con numerosos detractores, los cuales era preciso someter y controlar. Y, precisamente, ha sido su eficacia probada lo que ha permitido su continuidad, dado que siempre ha sido útil para los gobernantes contar con un cuerpo, teóricamente civil, para parar y reprimir

ÍNDICE HISTÓRICO ESPAÑOL

ISSN: 0537-3522

CEHI- Universitat de Barcelona (gener 2020)

cualquier tipo de disidencia como, por desgracia, hemos podido comprobar últimamente en Cataluña.

LLUÍS BUSCATÓ I SOMOZA
(Doctor en Història. Servei de Restauració
de Monuments de la Diputació de Girona)